

En användbar språklära — om man hittar rätt i den

Av Solveig Hammarbäck

Nu är den här, *Svenska Akademiens språklära* (2003), för oss alla som tycker att den betydligt mer omfattande *Svenska Akademiens grammatik* (1999; i fortsättningen SAG) är alltför snårig att använda sig av i vardagslag. Tor G. Hultman har tagit på sig den svåra uppgiften att skriva en modern språklära för studerande och deras lärare på olika stadier men också för språkbrukare i allmänhet. Här ska man kunna studera svenska språkets struktur från fonem till sats men också få råd om vilka former och uttryck som anses vara mest korrekta. Det sistnämnda är inte minst angeläget i dessa dagar då Fredrik Lindströms tv-program har fått många att undra om det inte längre finns några som helst regler för vad man får säga och skriva på svenska.

I sin inledning till språkläran fastslår Tor G. Hultman att denna bok är uppbyggd på samma sätt som sin storasyster SAG, men att den samtidigt skiljer sig från den på viktiga punkter. Den vill vara mer lättillgänglig och använda svenska termer när den presenterar språkets systematik, men den undviker den detaljrikedom som utmärker SAG. Huvudvikten ligger precis som i SAG på formlära, fraslära och satslära, och dessutom ger språkläran en översikt av svenska språkets fonetik, fonologi och grafonomi. I likhet med SAG vill språkläran beskriva det aktuella språkbruket, men den ser även som sin uppgift att vara normerande och ange vad som är språkligt korrekt.

Innehållsförteckningen är föredömligt klar och överskådlig med kapitlen uppdelade på rangnumrerade underrubriker. Där ser man också att presentationen av alla ordklasser, i denna språklära 11, följer ett enhetligt mönster: betydelse, ordbildning, ev. böjning samt funktion. Att substantivens och de flesta andra ordklassers ordbildningsegenskaper presenteras före deras böjningskategorier känns först lite ovant, men ganska snart inser man att det kan finnas en pedagogisk vinst i att ha blivit ordentligt insatt i substantivens avledningssuffix innan böjningsändelserna diskuteras. För språkligt otränade läsare är det lättare att förstå den specifika betydelsen i ett avledningssuffix än i ett böjningssuffix.

Det är också pedagogiskt att Tor G. Hultman låter samma textutdrag ur Torgny Lindgrens *Hummelhonung* återkomma och exemplifiera inte bara skillnaden mellan löpord och lexikonord, förekomsten av snart sagt alla ordklasser utan även ordens funktion i fraser och satser. Därigenom blir det klart och tydligt att språklära inte (som man kan tro när man läser en del läroböcker för skolan) är en fråga om att sätta etiketter på orden. Språklära handlar om att fokusera språket ur olika perspektiv som vart och ett kräver sina speciella kunskaper och termer. Att författaren här är ovanligt kunnig och skicklig på att med få ord bena ut knepiga funktionella och logiska samband är det ingen tvekan om. Med några få väl valda exempel reder han ut hur man i olika situationer väljer mellan tredje personens personliga pronomen *hans* och det reflexiva pronominet *sin*. Tydligheten ökas också av att han skriver ett enkelt språk och använder sig flitigt av underrubriker, markeringar och punktningar för att skapa överskådlighet och sammanhang åt framställningen.

Läsaren blir också stimulerad av den flitiga användningen av intressanta språkexempel, till största delen hämtade från aktuella språkdata-baser. De ger liv och autenticitet åt beskrivningen och roar med sina oförmedlade övergångar mellan högt och lågt. Risken är dock att man funderar mindre över subjeksregels obönhörlighet och mer på i vilken kontext satsen kan tänkas höra hemma, när man läser det fantasieggande exemplet "Väl hemkomna slog sig våra vintersportare ner i salongen". Alldeles säkert är det i alla fall att "vintersportarna" inte fick se hur "[d]et mandelgröna sidenet i hennes klänning skiftade färg i ljuset från lågorna", eftersom det första exemplet är hämtat från en tidningstext och det

senare från en romantext. Hultman har verkligen lyckats att få fram korta men slående exempel ur den språkliga rikedom som språkdataserna erbjuder.

Allt är emellertid inte lika lätt att ta till sig i den nya språkläran. Att SAG införde en del nya termer för äldre begrepp väckte inte särskilt stor uppmärksamhet, eftersom den uteslutande vände sig till forskare och språkexperter. Man kan undra vad språklärens läsare, framför allt svensklärare och andra språkintresserade, kommer att säga när de upptäcker att Tor G. Hultman förvisat det lilla ordet *som* från klassen relativa pronomen, som nu endast består av *vilken*, *vars* och *vad*. *Som* får man leta efter bland subjunktionerna (äldre grammatikors underordnade konjunktioner). Onödigt klåfingrigt kan den okunnige tycka, men får genast författarens förklaring: "*som* har till skillnad från pronomen varken substantiviska eller adjektiviska egenskaper" (s.113). Och när man kommer till subjunktionerna får man veta att *som* kan inleda bisatser och fraser av olika slag, varför det är helt logiskt att det bör höra hemma här. Från andra subjunktioner skiljer sig dock *som* genom att vara den enda bisatsinledaren som kan stå som subjekt i bisatsen. Där tror jag att det finns ett pedagogiskt problem när man ska övertyga läsaren om det förträffliga i *soms* ordklassbyte.

Betydligt lättare är det att ta till sig termen *objektliknande adverbial* i stället för *prepositionsobjekt*, som hittills ansetts alltför besvärlig att lära ut i skolgrammatikorna. Här ger språkläran en möjlighet att förstå att bestämningen till ett verb är objekt om det består av en nominalfras. Är bestämningen i stället en prepositionsfras får det betraktas antingen som ett objektliknande adverbial eller om det står i ett friare förhållande till verbet som tids-, sätts- eller rumsadverbial. Kanske kan det termbytet få till följd att svenskläraren vågar sig på att ta upp autentiska textexempel, t.o.m. från elevernas egna texter, till satsanalys.

Mest uppmärksamhet har *Svenska Akademiens språklära* fått genom att den tydligt deklarerat att den, till skillnad från SAG, har ett normerande syfte. Till glädje för hugade språkpoliser talar den om att det är mer korrekt att skriva *större än jag* än *större än mig* och att *före* inte bör användas som subjunktion i skrift. I fråga om futurumbildande *kommer* utan *att* uttrycker sig författaren lite mer försiktigt: "Efter *komma* förefaller konstruktionen utan *att* vinna terräng i såväl tal som skrift. [...] Konstruktionen anses dock inte fullt korrekt." (s.145). Den som i språkläran söker bekräftelse på sin uppfattning om rätt och fel i språket får det dock inte lätt, eftersom språkriktighetsråden är insprängda i texten och kan vara svåra att hitta när man behöver dem. Någon form av typografisk eller layoutmässig markering hade kunnat avhjälpa den bristen.

Det finns förstås ett fylligt register att söka i, men här har författaren (eller är det kanske förlaget) gjort det besvärligt för läsaren genom att inte hänvisa till sidnummer utan till kapitlens rangnummer. Detta kanske är den allvarligaste invändningen mot den nya språkläran. En bok som är så full av intressanta exempel och systematisk kunskap vill man ju ständigt återvända till. Men varje sökning på ord tar sin rundliga tid när man ska försöka komma ihåg fyra- eller femsiffriga rangnummer medan man bläddrar sig fram och söker av texten. Det är irriterande och registret bör därför omarbetas med sidhänvisningar i kommande tryckningar. Då först kan Svenska Akademiens språklära bli vad den borde vara: en självklar uppslagsbok där svensklärare och alla andra som intresserar sig för svenska språket kan hämta välgrundade råd i språkfrågor och samtidigt få intressanta inblickar i svenska språkets struktur och systematik.

© [Solveig Hammarbäck](#)